

דף שבועי

פרשת מצורע, תשפ"ד, מספר 1566

"זאת תורת המצורע"

יוסף אלישע

זו אף זו: שם הפעולה של ההירפאות מהצרעת הוא "אסיפה", משום שהמצורע מבודד ומופרד כל ימי חוליו מחוץ למחנה או ב"בית החופשית" (מל"ב טו:ה), בית חולים מבודד למצורעים. אך כשנטהר מצרעתו הוא נאסף אל עמו, לא במובן של מיתה אלא של חיבור מחדש לעם, כפי שמופיע אצל מרים: "וְהָעַם לֹא נָסַע עַד הָאָסֶף מְרִים" (במ' יב:טו) (הרמב"ם, נגעים, יב, ה; הלכות טומאת הצרעת, טז, י).

"מחוץ למחנה מושבו" (וי' יג:מו) – מידה כנגד מידה מדודה.

בעונשו של המצורע מתגלמת תורת הגמול לפי הכלל שהתוו לנו חז"ל: "במידה שאדם מודד – בה מודדים לו" (ירושלמי, סוטה פרק א, ז). מידה כנגד מידה מדודה – הכוונה ל"עונש מידתי" בלשון העברית המודרנית. ומדוע? שם התואר "מצורע" נדרש על דרך הנוטריקון כמי ש"מוציא שם רע". כלומר, מחלת הצרעת, שהיא מחלה רוחנית, באה כענישה לבעל לשון הרע. המוציא שם רע על חברו מביא להרחקתו מחברת בני-אדם, בנוסף לנזק התדמיתי שהוא גורם לו, ועל כן גם הוא לטמא ייחשב ויישאר מחוץ למחנה. כך הוא יחוש מהי השלכת חטאו החמור.

ה"חפץ חיים" שעסק רבות בספריו בשמירת הלשון מסביר, שעיקר הרע שבחטא זה הוא הצטיירות תוכן הדיבור הרע בעיני השומע, המקבל ומפנים את דברי הבלע (הח"ח, דיני השומע לשון הרע, ג, א). ועל כן, לשון הרע נקרא גם "לשון שלישי", שהורג שלושה: (1) האומרו, (2) המקבלו ו- (3) מי שמדובר עליו (דב"ר: ה, י, דעת ר' שמואל בר נחמן). מאליה עולה השאלה: וכי מה חטא השלישי? זה שדיברו בו? והתשובה היא, שאסור היה לו להתנהג בצורה שתמשוך עליו ביקורת שלילית. מכאן יוסק שאם הקפיד אדם להתנהג לפי הנורמות המקובלות במילי דעלמא ועל פי דרך התורה הקדושה, הוא לא ייענש בסיבת מקטרגיו חינם, והם לבדם יישאו את חטאם. יתרה מכך: גם אם הדיבור בא ממקום טוב בנפש, מאהבת האדם המדובר, אך מוטעה מצד מדרגתו וכבודו, ייענשו המדברים בו! כך למדנו ממרים ואהרן הכהן, שהגם שהיו אחיו הגדולים של משה רבנו, והיו גם הם נביאים, והגם שלטובת אחיהם נתכוונו, מרים בדבריה ואהרן באי הבעת מחאתו, בכל זאת נזף בהם ה': "פֹּה אֶל פֹּה

נָגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם (וי' יג:ט) – למהותה של המחלה וההדרגתיות שבסוגיה.

חשוב לענייננו שאין הרופאים וחוקרי תולדות הרפואה יודעים לזהות את הצרעת כפי שהיא מתוארת על כל סימניה בפרשיותינו עם אף לא אחת מהמחלות הידועות להם (נ' לייבוביץ': עיונים חדשים בספר ויקרא, תשנ"ד, עמ' 156).

כלומר, אין מדובר ב"מחלה" במובנה הרפואי-גופני כפי שאנחנו מבינים היום, אלא מעין מחלה רוחנית שבאה על האדם החוטא באופן מדורג; הולך ועולה, מצרעת הבית ועד צרעת הבגד, ובסופו של התהליך, אם לא התעורר האדם לתקן מעשיו וליישר אורחותיו, מגיעה גם "צִרְעַת עוֹר בְּשָׂר" (וי' יג:מג; תנחומא, תזריע, יד). יתרה מכך: מבחינת הטיפול במחלה, אין החולה מופנה אל הרופא כבימינו אנו, אלא "וְהוֹבֵא אֶל הַכֹּהֵן" (וי' יג:ט).

הוכחה נוספת לכך שמחלה זו איננה "מחלה" במובן שאנו מבינים היום נמצאת ביחסה של התורה להתפשטותה של המחלה בגוף האדם. השכל הישר מורה שככל שהמחלה פושה בגופו של האדם, הרי שמצבו הולך ומתדרדר ונעשה גרוע יותר, ואם אין דרך לעצור את התפשטותה – בסופו של התהליך האדם ימות. לעומת זאת, במחלת הצרעת הנזכרת כאן, בניגוד גמור להיגיון האנושי, אם פשה הנגע והתפשט בעור, אך נותר חלק מסוים שאינו נגוע – על הכוהן לטמא את החולה (שם שם:יא). אך אם "כִּסְתָהּ הַצָּרַעַת אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ – וְטָהַר אֶת הַנֶּגַע! כְּלוּ הַפֶּךָ לְבֵן טָהוֹר הוּא" (שם, יב-יג). הפוך מן ההיגיון! מכאן ראייה נוספת לכך שמחלה זו נכחדה מן העולם. ובכלל, המונחים בתורה אינם לקוחים מהתחום של חולי וריפוי, אלא כל הטרמינולוגיה ההוראתית של הצרעת לשלל סוגיה היא של טומאה וטהרה:

זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק, ולצרעת הבגד ולבית, ולשאת ולספחת ולבהרת, להורת ביום הטמא וביום הטהר, זאת תורת הצרעת (וי' יד:נד-נז).

* יוסף אלישע, ד"ר ללשון ומרצה במכללת "אורות ישראל" ברחובות. המאמר מוקדש לע"נ הור"י היקרים: ר' עמרם אלישע בן שמחה, ויהודית בת בשיה לבית מימון, מנוחתם עדן.

שְׁלַחְנֵי לְאֵמֶר" (מל"ב, ה:כב), וביקש "כִּפְרֵם כְּסָף וְשֵׁטִי חֲלָפוֹת בְּגָדִים" (שם) עבור שני נערים שזה עתה באו מהר אפרים, מבני הנביאים. נעמן שילם לו ברצון, אך כששב גיחזי לאלישע שאלו מייד: "מֵאֵינְךָ גִחְזִי?" ... "הֲעֵת לְקַחַת אֶת-הַכֶּסֶף, וְלְקַחַת בְּגָדִים? אֲלִישֵׁעַ קִילְלוּ בְּאוֹמְרוֹ: "וְצִרְעַת נְעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ, וּבְזֶרְעֶךָ לְעוֹלָם" (שם, כה-כז). אלו הם ארבעת האנשים המצורעים המוזכרים בהפטרה, שהגמרא מציינת בפנינו את זהותם (סוטה מז ע"א. דעת רבי יוחנן). בנוסף, יש להזכיר את עוזיהו מלך יהודה שניגש להקטיר קטורת בזעפו, אף בניגוד למחאת עזריהו בכוהניו, שהרי זהו מעשה המנוגד לכללי המקדש; רק הכהן יכול להקטיר קטורת. משלא שמע המלך עוזיהו לשמונים בני החיל שמחו בידו, כי לא לכבוד הוא לו, והזהירוהו שגם מנחתו לא תירצה לפני ה', והוא ניגש להקריבה בכוח, לקה מייד: "וְהִצְרַעַת זְרָחָה בְּמִצְחָה". זו הייתה התקופה שבה החל ישעיהו להתנבא, ובאו המלכים אל בית המקדש והיה רעש גדול (דבה"י ב כו:יט). זו אף זו: יש שהקב"ה מלקה את הגויים בצרעת הבית, לטובתם של ישראל!! כך כשנכנסו ישראל לארץ היכה את הכנעניים שהחביאו מטמונים בקירות בתיהם, וכאשר ניתצו בני ישראל את הבתים, נמצאו המטמונים למרבה שמחתם.

בעל הטורים על התורה מציין כי גם דוד המלך נצטרע במשך שישה חודשים כמשה. הוא לומד זאת מצירוף היחס: "בחיקך" המופיע שלוש פעמים בכל המסורה; אצל משה רבנו ובקשר לדוד המלך (בעה"ט לשמ' ד:ו). גם יואב בן צרויה, שר הצבא של דוד המלך וכן אחותו, נענש בצרעת משום שהרג את אבנר בן נר, ודוד קללו בה: "וְאֵל יִכְרַת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמִצְרַע" (שמ"ב ג:כט). יש להוסיף שהגמרא מתייחסת לפסוק "אֶת וְהָבָה בְּסוּפָה" (במ' כא:יד) הלקוח משירת הבאר, שאלו שמותיהם של שני מצורעים שהיו מהלכים אחרי המחנה (ברכות נד ע"א).

לסיום ראוי לציין כי אפשר למצוא סימן לזכירת הלוקים בצרעת בצירוף הכבול: נגעי(ם)-אדם על דרך הנוטריקון: נעמן, גיחזי (ושלושת בניו), עוזיהו המלך, יד-משה, אהרון, דוד, מרים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

אֲדָבָר בּוֹ וּמִרְאָה וְלֹא בְחִידָת, וּתְמַנֵּת ה' יְבִיט! וּמִדּוּעַ לֹא יֵרָאֶתְם לְדָבָר בְּעַבְדֵי בְמִשְׁהָ? (במ' יב:ח). כלומר, הגם שאתם נביאים, אין מקום להשוות עצמכם אליו, כי הוא נתעלה עליכם בהיותו "רבן של כל הנביאים"! עונשם של מרים ואהרון היה שנצטרעו. אומנם על אהרון כיסתה התורה מפאת כבודו (שבת צז ע"א, דעת רבי עקיבא).

גם האות השני שניתן למשה היה שיכניס ידו לחיקו, וכשהוציאה – והנה היא "מצורעת כשלג". הסיבה היא ש"תפס אומנותו של נחש", על שאמר: "וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי, וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקִלִּי" (שמ' ד:א; שמ"ר, שם, י"ב-י"ג). גם על כך שאמר על ישראל: "וְהִנֵּה קִמַּתְם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תְּרַבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים" (במ' לב:יד) נענש שיצא ממנו נכד, יונתן בן גרשם, שהיה כומר לעבודה זרה. מכאן ראייה כמה אדם צריך להיזהר בלשונו ולשקול מילותיו שהרי "שִׁמְרָה פִּי וּלְשׁוֹנִי שִׁמְרָה מִצְרוֹת נַפְשִׁי" (מש' כא:כג), וביותר אם הוא אדם גדול, שכגודל האדם, כך גודל התביעה עליו, והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה!

על מה נגעים באים? ומי הן הדמויות המקראיות שונעו בצרעת?

רבי שמואל בר נחמני מונה שבע עילות על מה הנגעים באים (ערכין טז ע"א), ובמדרש רבי תנחומא מובאות אחת עשרה (ויש אומרים עוד אחת) סיבות לבואם (תנחומא, מצורע, י). בשני המקומות יש חמש סיבות מקבילות: (1) לשון הרע, (2) שבועת שווא, (3) גילוי עריות, (4) גזל ו/או גניבות, (5) צרות עין / עין רעה. רשב"ג מציין גם: (6) שפיכות דמים (ערכין שם). יתר הסיבות לפי התנחומא הן (7) עבודה זרה, (8) ברכת השם (בלשון סגי נהור), (9) עדות שקר, (10) דיין המקלקל את הדין (=עיוות הדין), (11) על הנכנס בתחום שאינו שלו (השגת גבול), (12) החושב מחשבות שקריות, (13) על המשלח מדנים בין אחים (=סכסכנות). בסה"כ: 13 סיבות. מעבר לכך, יש שנגעי הצרעת באים כגמול דורות בעוון אבות על בנים ולא כגמול אישי. כך נדרשת סמיכות הפרשיות תזריע-מצורע הנקראות בצמידות, בדר"כ בשנים שאינן מעוברות. סמיכות זו באה ללמד על קשר של סיבה ותוצאה, וכדברי רבותינו במדרש: "יש שהוולד נולד צרוע בעוון אימו, שלא שמרה ימי נידתה ובעוון אביו שבא עליה נידה" (דעת ר' תנחום בר חנילאי); "מי גרם לוולד שיצא כווי (מלשון כוויה, בבינוני פעול)? שנכווית אימו. כך מי גרם לוולד שיהיה מצורע? אמו שלא שמרה ימי נידתה... כך כל מי שהולך אצל אשתו נידה עושה בנים מצורעים" (ויק"ר, תזריע טו, ה).

הדמויות המקראיות שנצטרעו, בנוסף למרים ואהרון, הן נעמן, שר צבא ארם, שנצטרע בשל נערה שלקחה בשבי מישראל. היא הייתה משרתת את אשתו, והודיעה לו שיש נביא בישראל, שיש בכוחו לרפאותו. ואכן, בבואו הורה לו אלישע לטבול בנהר הירדן שבע פעמים, וכשהוא נעתר לדרישת הנביא שב בשרו כנער קטון. נעמן רצה לגמול לאלישע, אך אלישע סרב לקבל ממנו תשלום, כדי לגרום לקידוש השם לעיני הגויים, והוא שלח אותו לביתו. גיחזי, עבד אלישע, חמד את ממונו של נעמן, רדף אחריו וביקש במרמה בשם אלישע רבו לקבל שכר: "אֲדָנִי